

RENKUM AIRBORNE 70

RENKUM ROLLING ROUTE

Een indrukwekkende tocht langs belangrijke plekken in Renkum. Stap op de fiets, neem de benenwagen of een Jeep op 19 september en aanschouw vroeger en nu.

Renkum in Oorlogstijd - opgetekend door Jeroen Niels

De gemeente Renkum staat in 2014 vooral in het teken van de herdenking van de zogeheten Slag om Arnhem. De strijd die in september 1944 in deze omgeving werd gevoerd, was bijzonder hevig. Op veel plekken zijn nadien gedenktekens opgericht - grotere en kleinere. Er is inmiddels ook een rijke herdenkingstraditie ontstaan, waarvan de kranslegging op de erebegraafplaats in Oosterbeek een goed voorbeeld is. De traditionele aanwezigheid van veteranen vormt daarvan een vast bestanddeel, hoewel hun aantal met het verstrijken van de jaren steeds kleiner wordt.

De eerste vier oorlogsjaren gingen -in zijn algemeenheid- vrij rustig aan de gemeente Renkum voorbij. 17 september 1944 markeert echter het einde van deze periode. De gevechtshandelingen van de Slag om Arnhem hebben diepe sporen getrokken in het landschap en de gemeenschap. Als gevolg van het mislukken van de luchtlandingsoperatie in september 1944, kwam de zuidelijke Veluwezoom in de frontlinie te liggen. In de daaropvolgende maandenlange beschietingen werd het dorp Renkum grotendeels verwoest.

Nadat de geallieerde troepen zich over de rivier hadden teruggetrokken kregen de Renkumers het bevel hun dorp te verlaten. De Duitsers bouwden kilometerslange stellingen langs de Veluwe stuwwal om de geallieerde bewegingen in de Betuwe te kunnen volgen. Acht maanden lang bleef het dorp Renkum ontoegankelijk voor haar inwoners. Acht maanden lang om de overgebleven huizen te vernielen en te plunderen zonder één enkel over te slaan. Acht maanden lang om door tuin, landerij of bos of onder de huizen dóór, stellingen aan te leggen. Geplaveid en bekleed met gesloopte deuren, vloeren en plafonds, gemeubileerd met gestolen bedden, vloerkleden en gordijnen.

Op verschillende plekken in het dorp heeft Renkum Leeft een aantal levensgrote foto's geplaatst. Hierop is goed te zien welke impact het oorlogsgeweld op dit dorp heeft gehad. Op basis van de beschrijvingen en afbeeldingen in deze brochure zullen een aantal locaties worden uitgelicht.

De Royal Airforce voerde van september 1944 tot april 1945 verschillende verkenningsvluchten uit boven de Velwezoom. De luchtfoto van 23 december 1944 - te zien in het Pop-up Museum Dorpsstraat 16 - toont de Renkumse dorpskern die op dat moment al ruim 3 maanden in de frontlinie ligt. In deze beschrijving vindt u informatie over de verwoesting van het dorp Renkum in de laatste maanden van de oorlog.

In de namiddag van 17 september 1944 trok B-compagnie van het 1st Battalion The Border Regiment samen in de Jufferwaard. Hun hoofdkwartier werd ingericht rond de steenfabriek. Na enkele schermutselingen in de avond en de nacht, zetten de Duitsers in de ochtend van 18 september de aanval in. De Britten vroegen daarop om artilleriesteun. Met grote precisie kwamen de granaten neer rond de zuidzijde van de Dorpsstraat, nabij de splitsing met de Achterdorpstraat.

Hier bevonden zich dan ook de eerste panden die aanzienlijke schade opliepen. Nadat ze reeds zwaar beschadigd waren geraakt door de geallieerde beschietingen, brandden deze panden na 1 oktober 1944 geheel af.

Aan de noordkant van Renkum hadden zich op 17 september manschappen ingegraven van de D-compagnie van het 1st Battalion The Border Regiment. Zij bevonden zich rond het kruispunt Telefoonweg - Bennekomseweg. In de middag van 17 september ontstond een vuurgevecht met een Duitse auto die uit de richting van Klein Zwitserland over de Bennekomseweg kwam aanrijden. Twee Duitsers kwamen bij het vuurgevecht om het leven, de rest werd gevangengenomen. Tegelijk met de aanval op de Britten in de Jufferswaard, ontstonden ook in dit gedeelte van het dorp op 18 september vuurgevechten. De Duitsers rukten over een breed front vanuit het westen op om de Britse stellingen in het dorp aan te vallen. In de loop van de middag verlieten de Britten hun posities ten zuiden en noorden van de dorpskern en trokken richting Oosterbeek. Na een kortstondig gevoel bevrijd te zijn, namen de Duitsers weer bezit van het dorp.

Op 21 september stort even ten noorden van ONO (Oranje Nassau's Oord) een Britse Stirling bommenwerper neer. Niemand van de bemanning en passagiers overleefde de crash. Hun lichamen werden door de plaatselijke Luchtbeschermingsdienst uit het wrak gehaald en tijdelijk op de Renkumse begraafplaats Onder de Bomen begraven. Na de oorlog werden de lichamen bijgezet op de oorlogsbegraafplaats in Oosterbeek. Van deze begraafplaats is bekend dat er tijdens de oorlog enkele tientallen lichamen van Britse militairen zijn begraven.

Al sinds het uitbreken van de gevechten hadden veel Renkumers toevlucht genomen tot hun schuilkelders. Zij die geen eigen kelder hadden trokken bij andere dorpsgenoten in. In

de Achterdorpstraat schuilden 23 mensen in een krappe spekkelder 2 weken lang voor de beschietingen. Het front was inmiddels genaderd tot de Betuwe, van waaruit de Britse artillerie de Duitse posities op de Veluwezoom onder vuur nam. Daarop besloten de Duitse autoriteiten dat de inwoners van de Veluwezoom hun huizen moesten verlaten. Op 1 oktober begon de evacuatie van het dorp Renkum. Een groot deel van de bevolking trok richting Bennekom en verder. Zij die over de Keijenberg liepen, stonden in de buurt van de Molenbeek aan hevige beschietingen bloot. Daar waren Duitse kanonnen opgesteld, die door de Britten onder vuur werden genomen. Veelal moesten de mensen daar de greppel in vluchten wanneer een nieuwe regen van granaten neerviel. Er zijn daar verschillende dodelijke slachtoffers gevallen.

De Duitsers bouwden vanaf oktober 1944 verschillende verdedigingswerken. Om een geallieerde aanval vanuit de Betuwe af te kunnen slaan, werd het gebied tussen Arnhem en Wageningen omgevormd tot één grote verdedigingslinie. Omdat de inwoners van de dorpen langs de Veluwezoom inmiddels waren geëvacueerd, werden werklieden vanuit andere delen van het land overgebracht. Bekend is dat onder meer uit Utrecht, Zeist en Rotterdam mensen werden opgepakt en hier te werk werden gesteld. Het lijkt erop dat de hoogste prioriteit in eerste instantie op de heuvels bij Oosterbeek en de Duno lag. Ook in de dorpskern van Renkum bevonden zich zogeheten schanswerkers, die lange zig-zag-loopgraven aanlegden en borstweringen opwierpen. Voor het verstevigen van de stellingen werd gebruikt gemaakt van de lokale houtvoorraad. Veel bomen werden ten behoeve van de stellingbouw gekapt. Ook in de winterperiode werd door een tekort aan olie veel hout uit de bossen rondom Renkum opgestookt.

Vanwege de afwezigheid van lokale burgers en Nederlandse autoriteiten in de periode oktober 1944 tot en met april 1945, is er relatief weinig over deze periode vastgelegd. Hierdoor is het niet eenvoudig een gedetailleerd overzicht te geven van de verwoestingen in Renkum. Het was echter zo dat tijdens de evacuatietijd zo nu en dan burgers - hoewel in kleine groepen en slechts voor zeer korte tijd - terug mochten keren naar hun dorp. Om in Renkum te komen moesten zij op vertoon van hun persoonsbewijs verschillende Duitse wachtposten passeren. Op basis van deze bezoeken weten we dat eind december 1944 de Kerkstraat en Dorpsstraat een desolate indruk maakten. Het glas was overal uit de ramen, gaten in de daken vanwege de beschietingen en beschimmeld meubilair doordat hemelwater vrijspel had. Het Renkumse Veer was op dat moment ook buiten werking, omdat de kabels van de pont waren losgehaald. Enkele maanden later werd het stroomafwaarts bij Rhenen teruggevonden. Evenals de reservepont, die werd na de oorlog op de bodem van de binnenhaven van papierfabriek Van Gelder & Zn. teruggevonden. Ook het postkantoor had in januari 1945 al verschillende voltreffers opgelopen. Met springstof was geprobeerd de kluis op te blazen. Dit had alleen maar meer schade tot gevolg.

Op 5 mei 1945 werd in Wageningen de capitulatie getekend. Hiermee kwam een einde aan de gevechten in Nederland. Dit betekende echter niet dat alle inwoners van Renkum direct konden terugkeren naar hun dorp. Vanwege de slechte staat van de huizen en het acute instortingsgevaar ervan, de voedselvoorziening die weer geheel moest worden opgebouwd en het gevaar van de grote hoeveelheden onontplofte explosieven, vond de terugkeer van de bewoners

gefaseerd plaats. Hiervoor werden woonvergunningen verstrekt. Alleen met zo'n vergunning kon men terug het dorp in. Op alle toegangswegen naar het dorp werden controleposten ingericht. Doordat in het najaar van 1945 de gasvoorziening nog steeds niet was gerepareerd, werd zelfs overwogen om, met het oog op de komende winter, het dorp opnieuw te evacueren. Maar gelukkig waren voor het invallen van de winter de meeste woningen provisorisch gedicht. Ook de hout- en steenkoolvoorraad bleek groot genoeg om de winter door te komen. In de maanden die volgden werden noodwoningen en -winkels gebouwd. In de Dorpsstraat woonde en werkte men tot 1949 nog steeds in deze noodgebouwen, waarvan sommigen niet groter dan 2 bij 3 meter. Men kwam daardoor soms tot provisorische oplossingen. Twee textielzaken in de Dorpsstraat bijvoorbeeld, Snoek en Zents, deelden één pand dat door een rieten schot werd verdeeld.

Na de oorlog werd er begonnen met het inventariseren van de verwoestingen. Gesteld kon worden dat geen enkele huis in het dorp onbeschadigd was gebleven. Uit een totaaloverzicht uit 1940 blijkt dat er voor het dorp Renkum en Heelsum samen 141 huizen op de slooplijst werden gezet. Veel van deze huizen stonden in de dorpskern. De naoorlogse architectuur van veel panden in en rond de Dorpsstraat is dan ook het gevolg van de grote verwoesting in de laatste acht maanden van de oorlog. Ondanks dit alles bleven de dorpsbewoners gehecht aan hun eigen dorp en grond en keerden terug, vastberaden om hier opnieuw een bestaan op te bouwen.

